

УДК 330.34

Л.Я. Малюта

ФІНАНСОВА СКЛАДОВА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено фінансову складову в системі забезпечення економічної безпеки підприємства. Зазначено, що вона є основним елементом цієї системи, а саме підсистемою, яка характеризує кількісні і якісні параметри фінансового стану підприємства, що в комплексі відображають рівень його фінансової захищеності. Обґрунтовано набір фінансових інструментів для забезпечення економічної безпеки підприємства в розрізі фінансової її складової. Проведено діагностику зазначеної складової за основними її показниками для промислових підприємств України, виявлено основні тенденції та закономірності їх розвитку в умовах конкурентного середовища.

The article deals with the financial component in the system of economic security. It was indicated that it is a key element of the system, subsystem, which characterizes quantitative and qualitative parameters of the financial situation of the company, together reflect the level of financial protection in a competitive environment. The object of ensuring financial security is the priority system formed the financial interests of companies that need protection in financing activities. Its main aim is to achieve the highest level of welfare enterprises in current and future periods provide stabilization of its financial development in the long run. It was also grounded a set of financial tools to ensure economic security in terms of its financial component. It was given a diagnosis of the financial component of the main indicators for industrial enterprises in Ukraine. Implemented calculations based on the balance of the enterprises at the country level indicate the instability of their financial situation and significant dependence on foreign creditors. Summing up the results of the study noted that to guarantee business security need to analyze the financial stability of enterprises as a factor of economic security, developing indicators of its synthesized based on common criteria evaluation; organize in the state analytical services; analytical work plan; use an integrated approach to the assessment of financial stability.

Ключові слова: загрози, небезпеки, економічна безпека, ризики, суб'єкти господарювання, фінансова безпека, фінансова стійкість, фінансові інтереси.

Key words: threats, dangers, economic security, risk, financial security, financial stability and financial interests.

В умовах динамічно мінливого зовнішнього середовища та нестабільного розвитку національної економіки вітчизняні промислові підприємства в процесі своєї діяльності постійно стикаються з великою кількістю небезпек та загроз. У зв'язку з цим пріоритетним завданням для кожного суб'єкта господарювання стає побудова ефективної системи економічної безпеки, яка зможе забезпечити ефективний розвиток та захистити від можливих негативних чинників або мінімізує їх вплив на діяльність підприємства. Слід відмітити, що основним елементом цієї системи є, власне, фінансова складова безпеки або фінансова безпека, яка стала предметом нашого дослідження.

Сучасний стан вітчизняної економіки свідчить про те, що необхідно більше уваги приділяти питанням впровадження механізмів забезпечення фінансової безпеки саме на рівні суб'єктів підприємництва сфери матеріального виробництва. Це підтверджу-

ється тим, що діяльність цих підприємств пов'язана зі значною кількістю ризиків і нестабільністю як внутрішнього, так і зовнішнього їх середовища, а також загрозами рейдерських посягань, поглинань тощо.

Теоретичними дослідженнями у цій сфері займалися такі зарубіжні вчені, як: Альтман Е., Аргенті Дж., Таффлер Р., Уткін Е.А., Хитрін О.І. та багато інших. Серед вітчизняних науковців слід відмітити: Андрушківа Б.М., Барановського О.І., Бланка І.А., Болгар Т.М., Васильціва Т.Г., Горячеву К.С., Жихор О.Б., Нижника В.М., Фоменка А.А., Шелеста В.В., Ярошка О.Р. та інших [1–10]. Проте окремі аспекти проблеми забезпечення економічної безпеки в контексті саме фінансової її складової, що характеризує кількісні і якісні параметри фінансового стану підприємства, що в комплексі відображають рівень його фінансової захищеності, залишаються актуальними і потребують подальшого вивчення.

Метою дослідження є визначення і обґрунтування фінансової складової в системі забезпечення економічної безпеки сучасних суб'єктів господарювання та її діагностування за основними показниками та критеріями фінансового стану вітчизняних підприємств.

Фінансова безпека промислових підприємств – відносно новий напрям розвитку економічної науки. Необхідність її постійного забезпечення зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням досягнення стійкого стану, який би сприяв його розвитку, а також збалансованості між основними складовими його діяльності.

Так, С.Ф. Покропивний вважає, що серед функціональних складових економічної безпеки (фінансова, інтелектуальна й кадрова, техніко-технологічна, політико-правова, інформаційна, екологічна, силова) саме фінансова складова вважається провідною й вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є «двигуном» будь-якої економічної системи [7].

Б.М. Андрушків визначає фінансову безпеку як внутрішньовиробничу складову економічної безпеки підприємства [1]. Своєю чергою І.А. Бланк виділяє такі дві основні характеристики даного поняття: 1) основний елемент системи економічної безпеки підприємства; 2) базове значення рівня і структури фінансового потенціалу підприємства в забезпеченні цілей його економічного розвитку. Ця роль визначається тим, що фінансова діяльність дає змогу реалізувати економічну стратегію підприємства; операції, пов'язані з фінансовою діяльністю підприємства, мають стабільний характер, тобто здійснюються постійно; фінансова діяльність відіграє велику роль у забезпеченні стабілізації економічного розвитку підприємства загалом; ризики, пов'язані з фінансовою діяльністю підприємства (фінансові ризики), за своїми негативними наслідками належать до категорії найбільш небезпечних.

Загалом, слід відмітити, що фінансова складова в системі забезпечення економічної безпеки підприємства є підсистемою, яка характеризує кількісні і якісні параметри фінансового стану підприємства, що в комплексі відображають рівень його фінансової захищеності в сучасному конкурентному середовищі. Головною її метою є досягнення найвищого рівня добробуту підприємства у поточному та перспективному періодах його діяльності.

Фінансова складова в системі забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств передбачає реалізацію таких найсуттєвіших напрямів:

1. Діагностування фінансового стану підприємства.
2. Визначення пріоритетних фінансових інтересів.
3. Ідентифікація загроз, що перешкоджають реалізації фінансових інтересів.
4. Розробка заходів запобігання подальшій появі загроз.

Діагностику фінансового стану можна віднести до найважливішого засобу контролю виробничо-господарської діяльності підприємств і організацій. Існуючі методи та підходи діагностики дозволяють гнучко реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, активно втручатися у хід виробничих процесів і постійно змінюваних господарських ситуацій, сприяти зменшенню ризику, пов'язаного з невизначеністю й вибором альтернативних рішень з управління фінансово-господарськими ситуаціями, формувати рекомендації для прийняття зважених і адекватних управлінських рішень.

Аналізування та оцінювання діяльності підприємств за фінансовими показниками зумовлене простотою доступу до інформації (розрахунки показників наводяться за даними, що містить фінансова та статистична звітність).

Використовуючи офіційні статистичні дані за 2001–2013 роки, проведемо оцінку фінансової складової в системі забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

Таблиця 1

**Аналіз балансу промислових підприємств по Україні
(авторська розробка на основі джерела [11])**

млн грн

Роки	Актив			Пасив					Баланс
	Необоротні активи	Оборотні активи	Витрати майбутніх періодів	Власний капітал	Забезпечення виплат і платежів	Довгострокові зобов'язання	Поточні зобов'язання	Доходи майбутніх періодів	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2001	206087,4	149838,1	1047,9	193883,6	5556,3	16055,8	140208,7	1269,0	356973,4
2002	211677,5	166334,7	1269,6	195340,4	5829,7	18291,7	158078,3	1741,7	379281,8
2003	224136,8	196186,6	1449,8	204978,2	7904,8	23768,6	182332,7	2788,9	421773,2
2004	261929,7	217012,8	2140,2	237504,2	8117,9	35197,8	195224,9	5037,9	481082,7
2005	277272,6	240166,4	2224,0	258910,2	9747,5	43821,5	201629,7	5554,1	519663,0
2006	325084,1	290520,3	3302,7	298339,8	10343,9	74391,2	228624,5	7207,7	618907,1
2007	404378,1	364159,7	3927,5	363110,4	13849,5	106361,8	281058,4	8085,2	772465,3
2008	491341,4	481216,6	6599,2	394929,4	14246,8	159611,5	401805,2	8726,6	979319,5
2009	546823,6	541252,1	9217,5	410801,9	17371,5	175593,7	484456,5	9274,4	1097498,0
2010	583432,1	631647,4	10122,1	424545,4	22439,9	184079,9	584974,7	9353,0	1225392,9
2011	659349,1	713575,4	12739,6	464370,9	32471,4	223358,9	655357,0	10401,3	1385959,5
2012	957255,7	786102,5	12049,7	680359,3	48918,7	305317,1	711546,1	9674,6	1755815,8
2013	1032951,9	838708,6	-	721155,3	-	367043,2	783892,3	-	1872235,9
%									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2001	57,7	42,0	0,3	54,3	1,6	4,5	39,3	0,3	100
2002	55,8	43,9	0,3	51,5	1,5	4,8	41,7	0,5	100
2003	53,1	46,5	0,4	48,6	1,9	5,6	43,2	0,7	100

Продовження табл. 1

2004	54,4	45,1	0,5	49,4	1,7	7,3	40,5	1,1	100
2005	53,4	46,2	0,4	49,8	1,9	8,4	38,9	1,0	100
2006	52,5	47,0	0,5	48,3	1,7	12,0	36,9	1,1	100
2007	51,3	48,2	0,5	46,8	1,7	12,1	38,3	1,1	100
2008	50,2	49,1	0,7	40,3	1,5	16,3	41,0	0,9	100
2009	49,8	49,3	0,9	37,4	1,6	16,0	44,1	0,9	100
2010	47,6	51,6	0,8	34,7	1,8	15,0	47,7	0,8	100
2011	47,6	51,5	0,9	33,5	2,3	16,1	47,3	0,8	100
2012	54,5	44,8	0,7	38,7	2,8	17,4	40,5	0,6	100
2013	55,2	44,8	-	38,5	-	19,6	41,9	-	100

Використовуючи вказані статистичні дані, здійснено оцінку фінансового стану промисловості за допомогою розрахованих коефіцієнтів: поточної ліквідності, фінансової залежності, рентабельності активів та забезпеченості власними оборотними коштами. Зазначені коефіцієнти є інструментарієм оцінки фінансової складової економічної безпеки промислових підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка окремих показників фінансового стану промислових підприємств України (авторська розробка на основі джерела [11])

Коефіцієнти	Значення коефіцієнтів за роками												
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Поточної ліквідності	1,06	1,05	1,07	1,11	1,19	1,27	1,25	1,19	1,12	1,08	1,09	1,10	1,07
Заборгованості (поточної залежності)	1,84	1,94	2,06	2,02	2,01	2,07	2,14	2,46	2,65	2,86	2,96	2,66	2,60
Рентабельність активів	0,006	0,004	0,005	0,007	0,006	0,005	0,007	0,005	0,004	0,005	0,005	0,004	0,005
Забезпечення власними оборотними коштами	-0,08	-0,09	-0,09	-0,11	-0,07	-0,09	-0,09	-0,06	-0,07	-0,07	-0,08	-0,09	-0,07

Коефіцієнт поточної ліквідності вказує на ступінь відповідності кількості оборотних активів, що є в наявності, поточним зобов'язанням. Відповідно до загальних стандартів, вважається, що коефіцієнт може мати значення від 1,5 до 2,5, але не менше 1. Такі його показники обумовлюються тим, що оборотних засобів має бути достатньо для погашення короткострокових зобов'язань, в іншому випадку це загрожує банкрутством. Якщо значення суттєво перевищує 1, то можна зробити висновок, що суб'єкти господарювання володіють значним обсягом вільних ресурсів, які сформувалися завдяки власним джерелам. З боку підприємства така ситуація не є задовільною, адже значне нагромадження запасів на підприємстві, відволікання коштів у дебіторську заборгованість може бути пов'язане з неефективним управлінням активами, або коли неповністю використовуються можливості з отримання кредитів.

Аналіз розрахунків, наведених у табл. 2, показує, що значення показника поточної ліквідності є наближеним до мінімально необхідного нормативного значення. Зрос-

тання значення коефіцієнта поточної залежності (заборгованості) означає збільшення частки позикового капіталу і втрату фінансової незалежності. Однак за останні 2012–2013 роки спостерігається позитивна тенденція щодо зниження даного показника.

Рентабельність сукупних активів характеризує рівень прибутку, що генерований усіма активами, які перебувають у використанні (по балансу). Зменшення рівня рентабельності активів може свідчити про падаючий попит на продукцію підприємств або про перенагромадження активів. Розрахована динаміка рентабельності сукупних активів свідчить про нестабільність показника рентабельності, та й сама величина показника є занадто низькою.

Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами дозволяє оцінити частку поточних активів, сформованих із власних джерел. Мінімально припустимий рівень цього показника вважається 0,1, тобто не менше 10 % поточних активів повинно бути профінансовано із власного капіталу. За весь період аналізу цей показник мав від'ємне значення, а це свідчить про значну нестабільність у діяльності промислових підприємств України.

На рис. 1 представлено динаміку зазначених показників фінансового стану, які характеризують фінансову складову промислових підприємств України за період 2001–2013 рр.

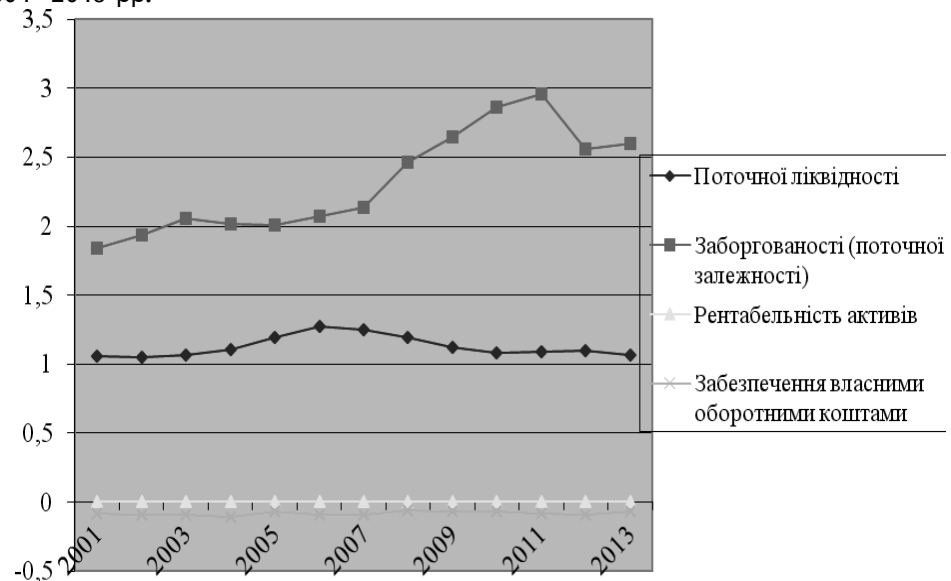

Рис. 1 Динаміка показників фінансового стану промислових підприємств за 2001–2013 рр.
(авторська розробка на основі джерела [11])

Загалом, слід відмітити, що розрахунки, здійснені на основі балансу промислових підприємств на рівні країни, свідчать про нестабільність фінансового стану (фінансової складової) більшості підприємств та значну їх залежність від зовнішніх кредиторів.

Важливим напрямом забезпечення фінансової безпеки підприємств є визначення пріоритетних фінансових потоків, фінансових інтересів, що потребують захисту в процесі їх реалізації. Серед них доцільно виділити: ефективність формування та використання фінансових потоків; фінансову платоспроможність та фінансову стійкість підприємства.

Загроза фінансовим інтересам підприємства виступає передбаченим або завершеним явищем; виражає протидію фінансовому середовищу діяльності підприємства; перешкоджає реалізації фінансових інтересів власників; наносить пряму або опосередковану шкоду фінансовій діяльності; змінюється залежно від фінансового розвитку підприємства.

У контексті попередження загроз та реалізації пріоритетних фінансових інтересів пропонуємо такі заходи забезпечення економічної безпеки підприємства за фінансовою її компонентою:

1. Оптимізація розподілу чистого фінансового потоку підприємства.
2. Залучення необхідного обсягу запозичених джерел формування.
3. Використання системи «взаємозв'язок витрат, об'єму реалізації та прибутку».
4. Розрахунки операційного та фінансового левериджу.
5. Мінімізація середньозваженої вартості джерел формування фінансових потоків.
6. Оптимізація структури фінансових активів та джерел формування фінансових потоків.
7. Збалансування вартісних та грошових потоків та їх синхронізація за часом та за обсягами.
8. Нормування середнього та мінімального залишку грошових активів.

Враховуючи вищевикладений матеріал, можна відмітити, що фінансова складова — це важливий елемент, своєрідне живильне русло забезпечення економічної безпеки підприємства та національної економіки загалом, що дозволяє зберігати стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз.

На сьогодні проблема забезпечення економічної безпеки підприємства крізь призму її фінансової складової знаходиться в активному розвитку, становить потенційний інтерес для більшості підприємців, які застосовують прогресивні, ефективні, науково-обґрунтовані методи управління. Зазначена складова займає домінуюче положення щодо інших елементів безпеки підприємства, тому що саме вона стосується фінансування, залучення та ефективного використання фінансових ресурсів.

Для гарантування безпеки підприємницької діяльності треба здійснювати аналіз фінансової стійкості підприємств як фактора забезпечення економічної безпеки, розробляючи систему показників його проведення, синтезовану на основі поширених критеріїв оцінки; організувати в державі аналітичні служби; планувати аналітичну роботу; використовувати комплексний підхід до оцінки фінансової безпеки.

1. *Андрушків Б.М.* Економічна та майнова безпека підприємства та підприємництва. Антирейдерство: монографія / Б.М. Андрушків, Л.Я. Малюта, В.А. Паляниця та ін. — Тернопіль: Тернограф, 2008. — 424 с.; 2. *Барановський О.І.* Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О.І. Барановський. — К.: Київ. Нац. Торг.-екоп.ун-т, 2004. — 759 с.; 3. *Бланк І.А.* Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. — К.: Изд-во «Ельга», «Ника-Центр», 2004. — 784 с.; 4. *Болгар Т.М.* Роль фінансової безпеки підприємства в системі антикризового управління / Т.М. Болгар // Ефективна економіка. —

2013.— № 4. — С. 65–67; 5. *Васильців Т.Г.* Фінансова безпека підприємства: місце в системі економічної безпеки та пріоритети посилення на посткризовому етапі розвитку економіки / Т.Г. Васильців, О.Р. Ярошко. // Науковий вісник НЛТУ України. — 2011. — № 21.— С. 132–136; 6. *Горячева К.С.* Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К.С. Горячева // Економіст. — 2003. — № 8. — С. 65–67; 7. Економіка підприємства / За ред. С.Ф. Покропивного. — Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. — К.: Вид-во КНЕУ, 2001. — 528 с.; 8. *Жихор О.Б.* Фінансова безпека підприємства як економічна категорія / О.Б. Жихор, А.А. Фоменко // Фінансовий простір. — 2012. — № 3 (7). — С. 46–49; 9. *Нижник В.М.* Україна на шляху до європейської інтеграції: економічна безпека, переваги вибору: монографія / За заг. ред. В.М. Нижника. — Хмельницький: ХНУ, 2008. — 307 с.; 10. *Шелест В.В.* Управління фінансовою безпекою довірчого товариства / В.В. Шелест // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 3.— С. 181–184; 11. Офіційний сайт Державної служби статистики України [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.